

JOAN FUSTER PARLA DE JOSEP PLA

«L'homenot era ell»

El 23 d'abril de 1981, un plujós dia de Sant Jordi, s'extingia la vida —«¿Que no se n'adona que vull anar a morir al mas?»— del senyor Pla i Casadevall (Palafrugell, 1897), el més gran prosista català des de Ramon Llull. Joan Fuster, assagista i escriptor, miraculosament —per a la nostra cultura— nascut a Sueca el 1922, va ser immortalitzat, del tot, en un retrat literari —un Homenot— de Pla. Cinc anys després de la mort del seu amic, Fuster en parla.

JORDI VICENT

Vicent Martí

«**E**l senyor Fuster? —que jo vaig dir.

—Per servir-lo... vós sembleu...

—Sí, el mateix. Deixeu-me entrar, si us plau».

El senyor Pla va arribar al número 10 del carrer de Sant Josep, Sueca, moll com un ànec, per la poderosa raó que plovia a bots i barrals en aquell diumenge de febrer del 59. Bé, potser no anava tan xop com ell certi-

fica, perquè els tres-cents metres de trajecte, des de la parada de l'autobús —la Unió de Benissa— fins a la casa pairal de Fuster, els va fer en taxi.

Venia de realitzar un llarg periple —golf Pèrsic, Kuwait, Egipte...— a bord del petrolier de bandera panamenya-japonesa fins El Ferrol, inici d'aquesta singladura —de nom *Sea-Hook* o *Seahawk*— fluctua segons quins papers del mateix viatger: «Per estalviar diners al seu editor, Vergés, el senyor Pla era capaç de donar la volta al món en els mitjans de loco-

moció més trists i precaris», fa Fuster, mig astorat. En desembarcà a Ceuta, travessà l'estret de Gibraltar en el *ferry-boat* i, tot costejant el litoral peninsular en bus, va decidir parar a Sueca, per tal de conèixer aquell xicot valencià que començava a fer tant d'enrenou. ¡I escrivint en català!

«Vaig obrir la porta i em vaig trobar amb un senyor d'uns seixanta anys, ben conservat, amb boina i gavadina, que, sota la pluja, em mirava encuriósit. Jo no el coneixia personalment, però el vaig reconèixer de segui-

da, és clar. Passada la primera sorpresa, i després de les salutacions de rigor, em va apressar: 'Anem a dinar, anem a dinar, senyor Fuster'. 'Anem, però deixa que avise els pares'. També hi era Palàcios. Fetes les presentacions, marxàrem a dinar en un bar del cantó d'aquest mateix carrer on servien menjars...».

«Allà vaig començar a entendre el caràcter del senyor Pla. '¿Com volen la paella?', ens va demanar l'amo. '¿La més cara', s'exclamà. A l'hora de pagar vaig intentar fer-ho jo, i em va aturar, dient-me: 'Escolti, quan vagi a dinar amb algú, en primer lloc, que pague el més ric, i si les butxaques estan equilibrades, que pague el més vell. Açò, a més, ja ho pagarà el senyor Vergés'. En aquest aspecte no l'he vist pagar mai... no perquè fóra molt agarrat —que ho era— sinó per pura misèria: el senyor Vergés és l'editor que pitjor ha pagat els seus escriptors...»

—Ell, no obstant això, no se'n queixava...

—La teoria del senyor Pla era aquesta: «L'amo que pague poc, però que pague sempre. Si a vostè li prometen que cobrarà tant i tant, i al cap de quatre dies l'empresa se'n va en orris, no ho dubte: l'han fet canari, senyor Fuster». «Té raó, senyor Pla: un amo miserable però seguret, seguret». Més avant, amb les Obres Completes, ja en va guanyar bastants més, de diners, però potser ja era una mica tard per canviar de tarannà.

—¿Què feren, en havent dinat?

—Tornàrem a casa, i passàrem tres o quatre hores xarrant tots tres. D'altra banda, no recorde si és cert, el comentari, que fa meu a l'Homenot, respecte a Vivaldi com a músic capaç d'escalfar ambients gèlids. Ara, si que puc assegurar-te que en aquesta casa mai no hi ha hagut calefacció de cap classe. Una mediocre estufa de gas, com a molt. Tenia, doncs, tot el dret del món a queixar-se'n, sarcàsticament, del fred que hi feia.

Encara en feia més, però, en l'hotel —fonda de viatjants, millor— on vam portar-lo perquè s'instal·lés. El local, només entrar d'un carrer castigat per l'hivern, tenia tant d'aire cubà o caribeny —butaques de vímet, parets entaulellades, plantes mig selvàtiques— que el senyor Pla va començar a cridar: «¿On és el lloro? ¿On és el lloro?», mentre nosaltres esclafiem a riure.

«Pla fa literatura, no és un notari».

—I hi soparen un suquet d'anguiles que en l'Homenot qualifica d'excel·lent, i en Notes per a Silvia, on també en parla, el conceptua com a mediocríssim, sense suc ni bruc...

—Tampoc no estic segur que sopàrem en aquell local. Tu fes el favor de no fiar-te'n massa, dels detalls del senyor Pla, de tot el que ell diu: ell escriu aproximadament, passats els esdeveniments, tirant al dret. Pla fa literatura, no és un notari.

—¿En l'Homenot que li va dedicar a vostè hi ha alguna dada certa?

—Oi, tant. Com ara totes aquelles que li vaig proporcionar jo directament. Aquell Homenot està escrit a

mitges entre el senyor Pla i jo. L'Homenot del senyor Coromines està escrit íntegrament pel senyor Coromines...

—Entre tots ho hem de fer tot...

—Home, ¡és clar! És el concepte de la literatura que té el senyor Pla. S'han d'aprofitar les coses que ja hi ha: corregir i augmentar, que deia ell. A més, és de veres, i està molt bé. El senyor Pla no tenia manies, quan trobava un tros de paper que s'havia de publicar, pel que fos, el copiava, i s'ha acabat. És, insistesc, l'única cosa exacta que hi ha en les seues obres. Quan fa referència a alguna dada concreta és que l'ha copiat: Km quadrats de la província de Girona...

tants, trets de qualsevol enciclopèdia que tinga a mà. La resta ja és creació literària més o menys literal. En els Homenots feia això: «Escrigui'm vostés unes quantes ratlles sobre la seva vida i obra...», i després ell ho amania al seu gust.

—*¿Quan se'n va anar, de Sueca?*

—L'endemà, dilluns. El vaig acompanyar a València, on vam dinar i fer tertúlia amb Vicent Ventura i Miquel Dolç, fins l'hora de marxar cap a Barcelona. Per cert, i aquesta és una altra faceta del senyor Pla que em va colpir molt, estant en la cua de l'oficina d'informació de Renfe, en l'estació del Nord, se li va posar darrere una senyora endolada de cap a peus. Quan Pla es va adonar de la seua presència, li va fer de baix en baix «¿Què, alguna desgràcia?». Va ser com posar en marxa una maquineta de gravar con aquesta que tu gastes: en un arrap, aquella bona dona ens va contar totes les seues calamitats i misèries. ¡Mai en la vida no se m'hauria acudit, a mi, dir-li res a una altra persona desconeguda!

El senyor Pla tenia el do de saber preguntar, sempre trobava la fórmula per contactar amb la gent, i de traure tot el que volia dels interlocutors. Pla, inicialment, és un senyor de preguntes. Circulava pel món amb dues croses diferents, però molt importants, les dues, en la seua magnífica escriptura: l'una, el paper imprès precedent, com ja he dit; l'altra, aquesta enorme facilitat per relacionar-se i observar la gent, i com tenia aquell cap d'esponja...

—*¿Què va passar amb aquell projecte del senyor Pla de fer un llibre sobre Xàtiva?*

—Volia escriure un tom dedicat a tres ciutats nostres. Una d'ací, una altra de les Illes, i una tercera del Principat. I va venir a postes a Xàtiva; perquè, és clar, ¿quin poble valencià li podia donar suficients elements i recursos per fer un llibre? Morella és massa lluny i Elx és massa lluny. A Xàtiva, hi vivia la família del Raimon, una miqueta d'història, una miqueta dels Borja, una miqueta de no sé què... el paisatge, xarrar amb la gent pels casinos i els cafés... però mai no el va escriure.

—*¿Per què?*

—Jo crec que, principalment, perquè s'hi va trobar sol i se'n va fartar. Va estar només quatre dies, i això que el vam deixar instal·lat en casa de la mare del Raimon. Va ser un error de tots deixar-lo allà, tot sol, amb ningú del seu cercle d'amics amb qui poder xarrar. Allò no era la seguideta que ell

volia, se'n cansà i se n'anà. Algunes restes escrites d'aquella excursió es poden trobar a *Direcció Lisboa*. Poca cosa, però.

—*¿Quina va ser l'última volta que el senyor Pla va venir al país?*

—La darrera aventura valenciana va ser la de l'illa de Tabarca. No sé qui li ho va posar en el cap, però un dia aterrà a Sueca dient: «Anem a Tabarca, anem a Tabarca, senyor Fuster». «Anem a Tabarca, senyor Pla, ¿però com hi anem?». «No s'hi preocupi, tinc un gran amic a Alacant que ens hi portarà amb el seu *barco*». Marxàrem el Ventura, el senyor Quintà, que era el que conduïa el cotxe, el senyor Pla i jo. En arribar a Alacant, vaig descobrir que el gran amic de qui parlava era l'actor aquell... com es diu... sí home, sí... un tio d'aquells que ixen per la TV i fa anuncis... català però que sempre fa coses en castellà... no es diu Comas, però és una cosa per l'estil... Closas, ¡això mateix!, Alberto Closas.

Anem a sa casa i, en primer lloc, el senyor Pla no havia vist mai en la vida aquell Closas. Coneixia el pare perquè havia estat diputat al parlament de Catalunya, o Madrid, és igual. I, en segon lloc, aquell sant home havia acabat d'eixir de la clínica, i sense saber-se'n de res, es va trobar al seu davant amb quatre hòmens ja granets, un dels quals li parlava d'un viatge a Tabarca.

—*Closas es degué quedar esbalait, amb l'escena.*

—¿Aquell? ¡Ah!, sí, però com el senyor Pla va començar a fer-li la gara-gara, i a dir-li «Vosté és un magnífic actor, sensacional, etc.», el desconcert se li va passar prompte. Pla, aquestes situacions, les arreglava de seguida. Per fi, aquella bona criatura es vestí de mariner de targeta postal, i ens embarcàrem en el seu iot rumb a Tabarca. Vam arribar, vam mirar el desolat panorama de l'illa en hivern, i ens en vam tornar. ¡Encara sort que la barqueta portava un baret ben assortit, i vam poder refilar *Marina* («Costas las de Levante, playas las de Lloret...») a cor què vols. Naturalment d'aquell viatge el senyor Pla no va escriure ni una sola línia, però és que allò tampoc no donava massa de sí. No sé qui l'havia acomboiat...

—*Tot plegat, Pla ha escrit poc sobre el País Valencià. Al seu parer, ¿què explica aquest fet, si més no, curiós?*

—Home, no ho sé... preocupat si que n'estava, pel país. Ell, això de la unitat de la llengua, la cultura comuna, ho tenia molt clar, s'hi capficava.

Quan li parlaves de Països Catalans feia una mitja rialla burleta... tot i que encara no era una terminologia massa estesa. No se'n fotia, entenguem-nos, però el senyor Pla creia —com jo, d'altra banda— que allò era un projecte difícil, per no dir utòpic. Ell, que no estava per a bromes d'aquest tipus, preferia anar per feina: escriure sobre un senyor d'ací,

que algú d'ací escrigués sobre allò altre, tan necessari... Ara, deies València, i de seguida el tenies fent-te costat.

—*¿Quan el va visitar l'any 59, vosté ja estava escrivint el Nosaltres?*

—No, crec que no. El *Nosaltres*, el vaig fer en mes i mig o dos. Allò va ser una d'aquelles coses del Max (Cahner). Max és un personatge impertinent, que sempre m'estava burxant: «Has d'escriure un llibre, has d'escriure un llibre, has...» «Te l'escriuré, però deixa'm tranquil...». Em vaig posar a la màquina, i vaig anar posant en solfa totes les coses sobre les quals havia reflexionat els darrers anys. No va resultar massa difícil, amb la graciosa, tot i que no benèfica, ajuda de la casa Domecq, que era el que podia beure aleshores.

—*¿Quan Pla el descriu físicament, a vosté, en l'Homenot, diu que li recor-*

da al Trotski jove. ¿Hi està d'acord?

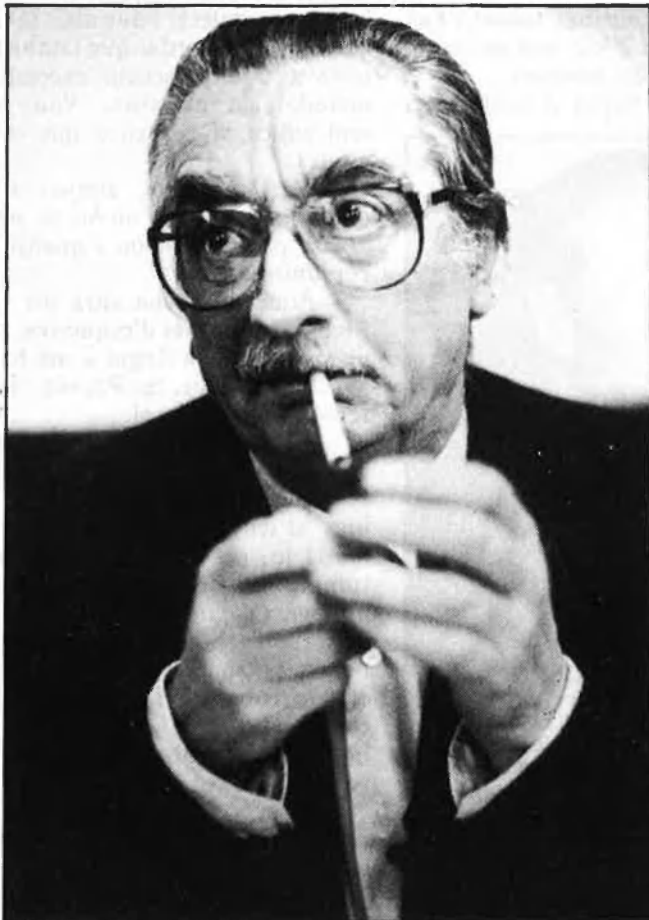
—Home, això va com va. Això és com si jo ara et digués que li sembles... ¿a qui collons li sembles?... Ah, sí, al cor de Jesús. ¿Tu què hi diries?

—¡Glup! També hi diu que vosté és un home arcaic, apassionat pel XVIII francès...

—I pel XVII, i Montaigne és del

indignat: «I tu, que ets un desgraciat de comunió diària, un pobre sagristà. Pura edat mitjana... encara et porte tres segles, pel cap baix». I és un gran poeta, cal no confondre les espècies, ¡eh! Ara és marxista, però probablement continue sent un sagristà. En aquell moment la sagristia era molt present en la cultura catalana. Encara ara...

—Van transformar el premi de novel·la Joanot Martorell en el Sant Jordi, dotant-lo de prou duros. En el jurat érem el senyor Pla, el doctor Rubió, Martínez Ferrando, que no escrivia des de l'any 36, Gaziol, jo i el senyor Pons de Mallorca, mig erudit mig poeta. Aquest senyor, només arribar, em va demanar a cau d'orella. «Escolt, ¿qui són ara els patums a

«Deies València, i el tenies fent-te costat».

XVI. A més, aquesta és una passió que crec compartir amb el senyor Pla, entre d'altres. Tant per afinitat ideològica, com per proximitat lingüística, sempre m'he sentit molt a prop de tota aquella fauna de moralistes, llibertins i il·lustrats. De Montaigne, el primer, a Sade; de Diderot a La Bruyère... si mires per la biblioteca, trobaràs unes quantes edicions de cadascun d'ells, no caldria sinó. ¡Bona companyia, els racionalistes!

Pel que fa al qualificatiu arcaic, puc contar-te una anècdota més o menys instructiva. Estàvem en una mena d'ermita, allà enmig de les muntanyes del Principat, amb pins, poetes i capellans. I, de sobte, un poeta, del qual no et diré el nom, ara molt important, m'amolla: «Tu ets un home arcaic, desfasat, t'has quedat ancorat en el segle XVIII francès». Em vaig quedar parat, i li vaig retrucar, mig

—Ací ve a compte recordar aquella insolència de vosté que diu: «Quant a la temàtica, la literatura catalana, de la Renaixença ençà, pot distribuir-se així: «El 60 % és una glossa dels versos de Verdguer que diu «Tot sia per vós, Jesuset dolcíssim...»; el 30 % tracta de l'Empordà, i el 10 % restant s'ocupa dels temes habituals en qual-sevol literatura civilitzada...»

—No li va fer massa gràcia la *boutade*, al senyor Pla. Naturalment, per la broma sobre l'Empordà. Una cosa increïble, això de l'Empordà. Tots els empordanesos són iguals. Jo vaig conviure, i molt, amb el senyor Joan Reglà, que també era de l'Empordà, i en parlava embadalit. ¡Això de l'Empordà és una pàtria! Maragall, la sardaneta... ja s'ho apanyaran.

—Conte'm, conte'm què va passar en la primera convocatòria del Sant Jordi.

Barcelona?» «Vosté, senyor Pons, em tremole que vosté...».

¡Ah!, també hi era Joan Petit. Petit és un d'aquells incontrolats per les històries de la literatura. Era un humanista, en xarrava i en sabia més que ningú, traduïa els clàssics llatins i grecs per a la Bernat Metge, però ¿escriure? a ell, que no li vingueren amb romanços. Era el mafiós de Seix Barral, el que ho manejava tot. Va ser l'introducció de tota la literatura europea d'interès a l'estat, en castellà, publicada per l'editorial. Carlitos Barral no en va llegir ni la dècima part, de tota aquella paperassa. Ell, sí.

—¿I en les deliberacions, què hi va succeir?

—S'hi havia presentat la Mercé Rodoreda —la Rodroede, que li deia el llenguallarg de l'Espriu— amb *La Plaça del Diamant*, que encara duia el

títol de *Colometa*. Aquell dia, el senyor Pla, un altra llengua esmolada, anava desbaratat. Quan el senyor Petit i jo vam insinuar que aquella novel·la no estava malament, Pla va saltar com si el punxassen: «¡Colometa!, ¡Colometa!, ¡que no ho veuen vostès, que això és un títol de sardana! ¡Si ara nosaltres concedim aquest primer premi, tan considerable, a una novel·la que porta un títol sardanístic, tot-hom se'ns rifarà!».

I, agafant un altre original, va continuar «Aquesta, premiem aquesta, que parla de putes i contrabandistes. Això és la vida». A pesar de les nostres raons, van donar-li el premi a la novel·la que parlava de la vida, segons el senyor Pla. I l'autor, pobre, encara deu estar pagant-ne les conseqüències, clar. Després, jo vaig parlar a Joan Salas de l'existència de la novel·la de la Rodoreda, la va llegir, i la va editar —canviant-li el nom, això sí.

—*Haurem de parlar del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, que mai no van concedir al senyor Pla, ¿no?*

—¿Vols dir que val la pena? De tot aquell desagradable afer no s'entendrà res si no partim d'una primera constatació. Allò és un premi de resistents, i per a resistents. I la resistència és una trinxera. Tant que fins i tot la candidatura del doctor Rubió va provocar algun arrufament de nas reprovalor. ¡El doctor Rubió!, molt probablement l'home més important de la cultura catalana des del segle XVI fins al dia d'avui. Li retreien que hagués publicat uns llibrets en castellà en plena negra potsguerra...

—*I al senyor Pla, ¿què li reprotxen? Perquè el premi es diu de les Lletres Catalanes, i més resistència que haver publicat quaranta-quatre toms de prosa atapeïda i, sovint, esplèndida, en català, impossible.*

Alguns detractors, de fora o de dins del jurat, tant se val, potser el que li reprotxen, sense dir-ho, és això: haver fet una aportació valuosa i descomunal, i en cinc o sis llibres, essencial, a la literatura catalana. I, damunt, vendre més que ningú. D'altres, sospite, actuaven per un cert ressentiment personal: creien que el senyor Pla no els havia fet tot el cas que mereixien. T'ho he dit moltes vegades: cal fer-li

cas a la gent, si no, s'enfaden, veges tu. Tots, inclosos la gent més sincera, li retreien haver estat un home de Sant Sebastià, un espia de Franco, haver escrit en castellà.

—¿*Espia de Franco?*

—Sí, espia de Franco. Jo l'únic que hi puc dir és que, si el senyor Pla va ser espia de Franco, encara no comprenc com el *Caudillo* va guanyar la guerra.

—*Alguns dels puristes també s'han inflat, i s'inflen, d'escriure en castellà, inclosos alguns premiats.*

—Molts hem hagut d'escriure en

«Si el senyor Pla va ser espia de Franco, no comprenc com el 'Caudillo' guanyà la guerra.»

castellà per guanyar-nos els cigrons. I, en això, no s'hi valen bromes. A l'hora de la veritat, a les Obres Completes, però, el senyor Pla ha deixat tot allò salvable en català, els agrada o no.

—¿*I d'allò d'home de Sant Sebastià, què me'n diu, senyor Fuster?*

—No vaig a justificar jo ara les postures de ningú, i molt menys encara, en una situació de guerra civil, quan tothom s'hi juga la pell, com va ser, en els primers dies, el cas de Pla. Pla, des del 36 fins al 42, va ser més o menys franquista, ¿com negar-ho? No obstant això, no va ser més franquista que bona part de la burgesia i de la petita burgesia catalanes, espantades per la revolució. Després, tots aquests sectors, la majoria a la mort de Franco, es va reconvertir en demòcrates, previ afalagament pactista per part de l'esquerra que tenim. No tinc res a dir-hi, però potser ja és hora de deixar-nos de collonades pel

que fa al senyor Pla, i dedicar-nos a llegir-lo, rellegir-lo, i a discutir-ne l'obra, que cal.

—*Tornem-hi, doncs. ¿Li va agradar, al senyor Pla, el pròleg que vosté va escriure per a les Obres Completes?*

—Home, supose que d'aquella manera. Em va escriure, gentilíssim, en acabar de llegir-lo. En la carta parlava que el trobava escrit des d'una adhesió incompleta, i que això ja li anava bé. Crec recordar que també hi detectava una presència excessiva de metodologia marxista. Vam seguir sent amics, si és això el que em preguntes.

—*No ho dubte, senyor Fuster. Quant a marxisme, no ho sé, però en alguns papers l'arriba a qualificar de comunistaide...*

—Aquesta és una altra del senyor Pla: si l'home més d'esquerres, comunistaide, que ha tingut a mà he estat jo... ja em diràs, tu. Pla era tan conservador com liberal.

—¿*Quina va ser l'última volta que va veure vosté el senyor Pla?*

—Quan la visita que li vam fer al mas el senyor Coromines, Max Cahner, i jo, per tal de fer-li a mans el sumtuós material del *Diccionari Etimològic i Complementari* fabricat pel gran filòleg. S'hi va entusiasmar, amb l'obra, i ho ha deixat escrit, però jo ja el vaig trobar molt empès d'edat, cascat de salut, com jo comence a estar-ho. Dit d'una altra manera: veges si vas acabant, so llandós.

—*Ja acabe, ja acabe, no s'emprenye. Pla, segons conta el senyor Vergés, deia a la seua mare que no sabia fer-se vella. ¿Ell en sabia?*

—La senyora Maria, ¡quin caràcter!, segons diuen. I el fill era igual: tot un caràcter. Si no, de què ixen quaranta-quatre toms de prosa. Dita aquesta obvietat, tu pensa que el senyor Pla es va passar tota una vida obsessivament encadenat a un ofici sanguinari, sol i vern durant més de mitja vida... Home, tenia tot el dret del món a ser un vell carregat de punyetes, i que el deixassen morir tranquil, no fotem.

—*I vosté, ¿en sap, de fer-se vell?*

—Vaig aprenent. Dosificar la companyia, això és el més pelut. Ara, jo, com deia ma mare, voldria, en això de la mort: «Gloriosa santa Ana, buena muerte y poca cama». I, mentrestant, que els periodistes —tu, per exemple— no em sotmeteu a aquests tercers graus, si pot ser. ¡Són les cinc de la matinada!

—*Gràcies, senyor Fuster, i fins l'any que ve, a Jerusalem.* □